

Amik Annamária – György Andrea

A PUSZTULÁS PÉLDÁZATA

SÁNDOR IVÁN: *A HETEDIK NAP*. MAGVETŐ KÖNYVKIADÓ,
BUDAPEST, 2018.

GyA: Előrebocsájtom: Sándor Iván új regénye annyira lenyűgözött, hogy egyfajta szent áhítattal tudok csak hozzá közelíteni, és ez egy kissé megbénít.

AA: Bennem mérsékeltebb érzelmi hatást váltott ki, de annál inkább értékelem a formai tökélyét, szimbólumainak kidolgozottságát, gördülékenységét, amellyel a sok témát egybegyúrja.

GyA: Letehetetlen, magával ragadó, ugyanakkor annyira felkavaró, hogy olvasás közben néha úgy érzem: legszívesebben elfutnék-elmenekülnék előle, azt tenném, amit a főszereplők, Thomas, Jensen és Liz, ezek a korarérett fiatalok, akiknek a menekülés, az életben maradásért folyó küzdelem tölti ki a mindennapjaikat. A „Fuss! Menekülj!” kétségbeesett felszólítása pontosan ötször tér vissza a műben.

AA: Tagolásában is megjelenik az ötös szám, öt részből épül fel.

GyA: A regény egy barbár, erőszakos világ víziója, ahol mindenki menekül, szemerkél az eső, hideg van és köd, nagy a sár, és friss hantok szegélyezik az elnéptelenedett falvak üszkös háztetői között vezető utakat. Az örökösen úton levő túlélők pedig várják, hogy egyszer csak vége legyen a háborúnak, amit sehogy sem tudnak megszokni.

AA: Jensen története egy anatómiai színházi jelenettel indul. Sándor Iván regénye maga az anatómiai színház, amelyben brutálisan, véresen ízekre szedik, felboncolják az embert. Ez a mikrokozmosz egy „ember nélküli világ”, melyet az emberségből kivetkőzött ember teremt, és amelynek az öldöklés az egyetlen szervezőelve.

GyA: Nem tudjuk, hogy mennyi a cselekmény időtartama, csupán a kikökkent időt érzékeljük, akárcsak a szereplők, akiknek az élete a túlélésért

való küzdelemben végletesen beszűkül, ezért tudatukban teljesen összemosódnak az egyhangú napok, hónapok, évek.

AA: A beszűkültség érzetét az is fokozza, hogy szűk a kiterjedése a világnak, amelyben a szereplők mozognak. A szelektív központoszással idő és tér is összemosódik a gondolatfolyamban. Helyenként nehéz követni, hol kezdődik és végződik a mondat, vagy hol kezdődik a szikár párbeszéd játékában a szereplő megszólalása, és hol a rá adott válasz. A történet saját, belső, inkább képekben megragadható ritmusa előtt az olvasó egyet tehet: enged a regény sodrásának.

GyA: Meghökkenő, hogy a szöveg kilencven százalékában a mondatok nem nagybetűvel kezdődnek, hiányoznak a mondatzáró pontok is. A kisbetűs bekezdések megértését felkiáltó- és kérdőjelek segítik. A hagyományos központoszással készült részek csak rövid állomások a szövegben, amely bár szaggatott, töredezett mondatokból épül fel, mégis sodró erejű, és sokszor líraivá válik. Mintha a folyvást futók, menekülők sietősen, kapkodva előadott szóbeli monológjaiból állna össze.

AA: Ebben a történeteket és történéseket egybemosó sodrásban tökéletesedik ki az, amit a szerző a fülszövegben is megfogalmaz: az ismétlődő emberi helyzetekről ír. Bár nyelvezete szép, mégsem letisztult, hanem inkább örvény, amely magával ragad eseményt, fogalmat, emléket. Mint ahogy az ábrázolt világ is az. Ebben az örvényben hogyan sikerül megtalálnia az embernek a saját gravitációját, az ismétlődő emberi helyzetekben való helytállás lehetőségét?

GyA: Emlékezéssel próbálják nem elveszíteni az időt.

AA: Az emlékezés harcának jelentőségét még inkább kidomborítja az emlékező múlandósága. A törékeny test pusztán színházi kellék az élet tragédiájában. Nem véletlen, hogy az orvos apa a preparátumon éppen az emlékezésre szolgáló idegeket mutatja be, megkülönböztetve az emlékezetet mint tárhelyet az emlék felidézésétől. A regény kiemelt fontosságot tulajdonít ennek a felidézésnek, az emlékezésnek mint aktív tevékenységnek, gyakorlatnak. Emlékezni muszáj. „Hogy az érdekemet ne borítsa hallgatás, és a hitvány szavaknak és tetteknek félniük kelljen az utódok ítéletétől.” „Órizz meg mindent, semmit ne felejts”, inti Thomast azt apja. Sikerül ez Thomasnak?

GyA: Ő magával hurcol egy zsákot, amelybe a legkülönfélébb tárgyakat gyűjti össze: apja könyveit, görög fordításait, jegyzeteit, később egy héber imakönyvet, és vándorlásai során a „szuvenírek” egyre szaporodnak. Úgy küzd a felejtés ellen, hogy minden este, szinte rituálisan (igaz, egyre fáradtabban

és gépiesebben) kirakodik a zsákjából, lassan kiemeli az őrzött tárgyakat, kezébe fogja, maga mellé helyezi, majd lassan visszarakja őket a helyükre.

AA: Számomra az a regény legizgalmasabb jellemzője, hogy az emlékezés minden kitüntetett módját érinti. A művészeteken mint a kollektív emlékezés formáin, a fordításon, a történetíráson kívül ott a családi hagyomány is, az apák felidézése. Többször olvashatjuk, hogy egy adott tárgyat (képet, kancsót, imakönyvet) az apja hagyta az adott szereplőre, „talán a nagyapja az apjára”. A külső világban tomboló gonosz ábrázolását meg-megszakítja az apa képe, akihez állandóan visszatérnek Thomas gondolatai, de az őt vallató hadnagy is hozzá hasonlóan emlékezik saját apjára. Ahogy mondod, ebben hangsúlyos szerephez jutnak az emlékezet hordozói, a tárgyak. Zseniálisan kidolgozott jelenet volt az, amelyben a prédikátor a rámaradt törött kancsót szüntelenül összeragasztja, és ezzel párhuzamosan látjuk, ahogyan Thomas teszi-veszi a zsákjában hordozgatott emlékeket.

GyA: A vándorszínész-társulat, amelyhez Thomas csatlakozik, az emlékezés színházi eszközeivel szintén a felejtés ellen dolgozik. A fiatalokból álló színészcsapat előadásai rendkívül kényelmetlenek, mivel nem pusztán szórakoztatnak, hanem tükröt is tartanak. Pontosan arra kívánják készíteni a közönséget, amire az a legkevésbé kész: önmagával szembenézni.

AA: A széthullott világban történő utazás felidézte bennem Emily St. John Mandel *Tizenegyes állomása* című regényének poszt-apokaliptikus világát, amelyben szintén vándortársulat jár városról városra Shakespeare-előadásaival. Míg a kanadai író alkotása a kultúra lényegére kérdez rá, addig Sándor Iván múltbeli apokalipszisnek nevezhető műve mélyebb, egzisztenciális rétegeket fejt fel. Thomas tarisznyája, amelyben emléktárgyakat gyűjt, szintén párhuzamba hozható St. John Mandel óvilág-múzeumával, ahová a megsemmisült világ emlékeit gyűjtik. Az emberiség kollektív emlékezete pedig kitüntetett módon testesül meg a művészeti alkotásokban, így nem meglepő, hogy Sándor Iván írását gazdagon teleshövík nemcsak színházi, irodalmi, de zenei és képzőművészeti hivatkozások is.

GyA: A regényben többször is felbukkan Hieronymus Bosch *A szénnásszekér* című triptichonja, amelynek néhány részletéről rövid leírást és értelmezést kapunk, sőt maga a titokzatos Bosch is szerepel a történetben, amint éppen vázlatokat készít az említett művéhez, amelyet nyugtalanító látomásnak neveznek a szemlélők. Sándor Iván regénye szorosan kapcsolódik ehhez a festményhez, szöveg és kép átjárják egymást. A tizenhatodik századi triptichon középső és jobb szárnya, amely az emberi bűnök e világi tombolását és pokolbéli következményeit mutatja be, így azt a paradox ha-

tást kelti, mintha Sándor Iván huszonegyedik században létrejött szövegvilágának képi megjelenítése volna.

AA: Azt olvassuk: festő nem azt festi, amit lát, hanem azt, amit érez – a látomást. Mi a látomás? Kísérlet az emberi helyzet megértésére, és ugyanerre tesz kísérletet a regény.

GyA: Az utolsó fejezet a *Sehol* címet viseli, mintegy azt sugallva, hogy a szereplők otthonkeresési kísérlete nem jár sikerrel. Thomas megszökik a munkatáborból, tengerre száll, és a part vonala mentén evez. Hét napon át tartó útja negatív teremtéstörténetként is értelmezhető. Egy ideig úgy tűnik, hogy a leírás pontosan követi a Genézis-mítoszt. Thomas második nap kopár földet lát, harmadik nap növényzetet, negyedik napon megjelenik a hold és a csillagok, ötödik napon madarak keringenek, de a hatodik napon, amikor az ember teremtése következne, akkor Thomas embereket pillant meg ugyan, ám azokat nem Isten képmását hordozó férfikként és nőkként különbözteti meg, hanem üldözöttekként és üldözőkként.

AA: Lehangelő emberkép. Az üldözöttek (az áldozatok, akik a romlott világot próbálják élhetővé tenni a művészetrel) és az üldözők (az elnyomók, a kínzók) közötti ellentét annyira éles – és emiatt kissé sérült is a katarzisélményem –, hogy egyértelmű: a mű parabola.

GyA: A frissen megteremtett világból tehát hiányzik az istenképű ember, és Thomas is eltűnik, pontosan a hetedik napon. A tengeri vihar ál-mában lépi meg, és ő a derekára erősített zsákkal együtt merül a tenger mélyére, ahol már nincs lennebb. Ennél pesszimistább nem is lehetne a regény befejezése, bár a szöveg bizonytalanságban tart, nem tudható pontosan, hogy Thomas valóban belefullad a tengerbe, és magával viszi féltett tárgyait, vagy csak álmodja mindezt.

AA: Az álom különleges eszköz itt, számomra újdonság is, hogy Sándor Iván ebben a regényben az álommal is kiegészíti a múlt és jelen váltakozó párhuzamát, amely a kortárs művekben igen elterjedt. Ez a triász jelenik meg a portrén szereplő rabbi tekintetéről megfogalmazott gondolatban is: a tekintetben benne van, ami volt, ami van, ami lehet.

GyA: Végig álom és valóság között lebegtet bennünket az író. A zárójelenetben pedig hangsúlyos a két dimenzió egybemosódása, mintha az egyetlen ember, aki tovább gombolyíthatná az emlékezés fonálát, a halálba álmodná magát. Rendkívül költői, ugyanakkor retorikus ez a befejezés, akárcsak a bibliai teremtéstörténet, amelynek a stílusát imitálja. Csupán a gondolatritmust biztosító, visszatérő „és látta Isten, hogy jó” mondat hiányzik belőle, jelezve, hogy a Genézis ironikus parafrázisáról van szó. Pontosan

a befejezés helyezi mitikus perspektívába a történetet, és erősíti fel annak példázatos jellegét: a mű által feltárt világban, ahogy a cím is jelzi, Isten pihen. És hallgat.

AA: A címadó hetedik nap a teremtés lezárultságára, pesszimistább kifejezéssel élve, véglegességére utal. És, jelezve, hogy valóban a végről szól a Sándor Iván-féle mitikus-egzisztenciális emlékezőtörténet, ott a másik bibliai kép, az apokalipszist szimbolizáló fekete lovas, Antonio, aki a négyfős értelmiségi baráti társaság túlélőjeként fekete lovon vágatva lázítja a népet. A hetedik nap így még ironikusabb cím, hiszen minden, csak megpihenés nincs a történetben. Én inkább azt mondanám, a gonosz pihen „művét”, a pusztulást látva. És egyáltalán nem hallgat, minden lehetőséget megragad arra, hogy megnyilvánuljon.

GyA: A regény történelmi ideje és tere a tizenhatodik századi, humanista kultúrájú Németalföldre tehető. Thomas és Jensen értelmiségi, az antik műveltséget mindennél többre tartó családokból származnak, akik hisznek abban, hogy a történelmi emlékezet írásos megőrzése által kerülhetők el az újabb történelmi katasztrófák. De vajon tényleg így van-e? A regény befejezéséből mindenképpen nagyfokú szkepszist vélek kiolvasni e problémát illetően.

AA: Talán. De a vége felé felgyorsul a történet, Thomas pedig egyre gyakrabban, kétségbeesettebben szedegeti elő az emléktárgyait. Szerintem ez egyértelműen jelzi: emlékezni érdemes.

GyA: Megható az a jelenet, amelyben Mathias, Thomas nagybácsija, a klasszikus műveltségű tudós-nyomdász Leiden város véres ostroma és kiéheztetése alatt dolgozósobája csendjébe vonulva olvasni próbál. Feltehetően Hérodotoszt, a kedvencét, akinek a görög-trójai háborúkról szóló írásai-ban keresi a magyarázatot a körülötte kibontakozó borzalmakra. És érdekes, ahogyan lassan rájön arra, hogy csupán azt lehet megtanulni a görögöktől, „hogy mi ismétlődik abból, ami volt”. Mert minden ismétlődhet szakadatlanul. Mintha azt mondaná, hogy csupán szép ábránd, amely békeidőben még hihetőnek is tűnik, hogy az ember tanul a múltbéli hibákból, és nem ismétli meg azokat, ám határhelyzetben azonnal kiderül, mennyire naiv elképzelés ez. Erről az ábrándról való lemondásról is szól számomra a regény.

AA: Bennem ott motoszkál a gondolat, hogy Thomas apjának az emlékezésre felszólító intelmével ellentétben, az Asszony az emlékezetet tiltó apai intést kapja: próbálj felejteni is mindent, az emlékek terhe nélkül élni. Ez az ellentét – emlékezzünk-e, vagy sem? – egzisztenciális súllyal bír. Talán nem tanul az emberiség a múlt ismétlődő tévedéseiből, de a közös emlékezés elviselhetővé teszi ezt a szakadatlanságot.